

Andrzej
Stasiuk

Východ

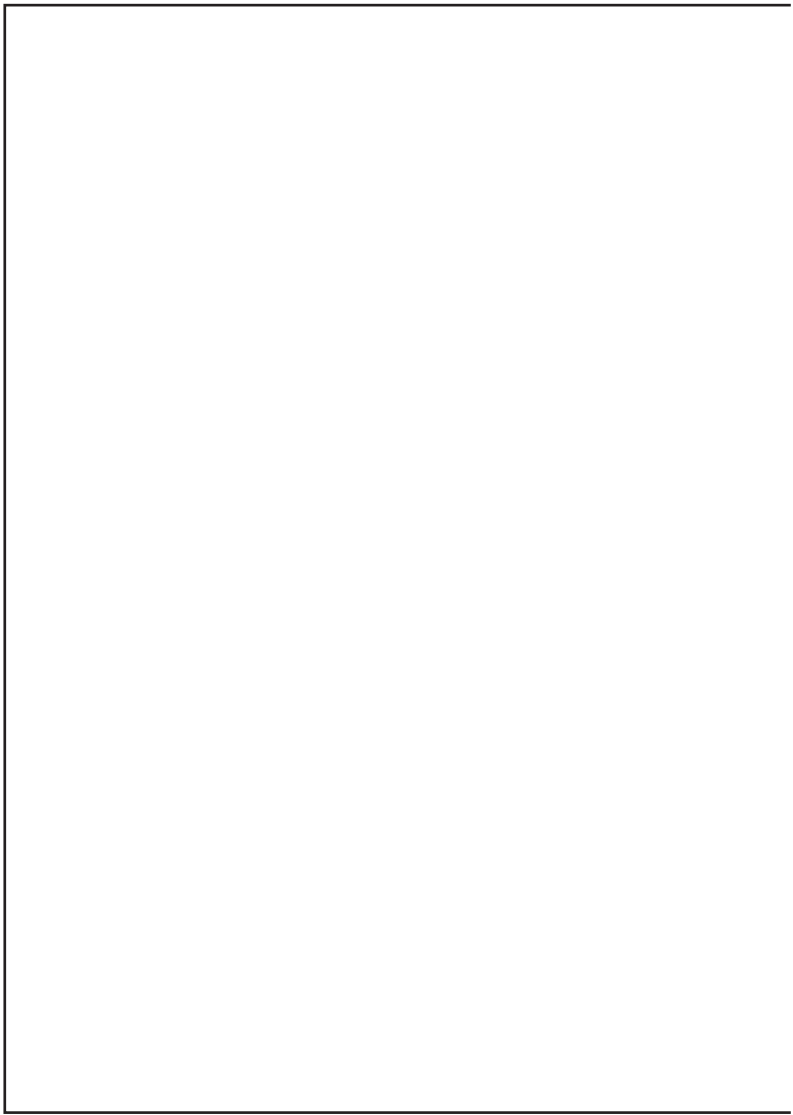
Nová kniha najprekladanejšieho poľského
spisovateľa

MIFOVÁ PRŮZA

SVETOVÁ PRÓZA

Andrzej
Stasiuk

Východ

Z polštiny preložil
TOMÁŠ HORVÁTH

slovaart

Copyright © Andrzej Stasiuk 2014

All rights reserved.

Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o., Bratislava 2017

Translation © Tomáš Horváth 2017

ISBN 978-80-556-1470-0

Táto kniha vyšla s láskavou podporou poľského Inštitútu knihy,
vďaka programu na podporu literárnych prekladov ©POLAND.

This book has been published with the support
of the ©POLAND Translation Program.

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy sa nesmie reprodukovať ani šíriť v nijakej forme, žiadnymi prostriedkami, ani elektronickými, ani mechanickými a ani vo forme fotokópií, nahrávok, ani prostredníctvom súčasného a ani budúceho informačného systému a podobne, bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

Pre A.

Minulé leto kúpil Džery zariadenie predajne z pégéer*. Všetko: pulty, police, nejaké vitríny a starodávnu váhu s miskami a ručičkou, ktorá sa pohybovala za skličkom. Skladali sme tú komunistickú pamätihodnosť na hlinenú podlahu storočnej lemkovskej chalupy. Pulty aj police bolo treba prepíliť, také boli veľké. Celých päťdesiat rokov stáli na jednom mieste a nikto nimi nehýbal. V osemdesiatom treťom na rusínsku Veľkú noc som ich uvidel prvý raz, prvý raz som sa postavil do radu a potom som tak stál až do konca, po celý čas v tej známej vôni. Čo to bolo? Sladkosti, škorica, marmeláda, vanilínový cukor, údené mäso, vyprchávajúce fľaškové pivo, cigaretový dym, telá ľudí stojacich v šore? Všetko dohromady. Tovar dostávali v pondelok a piatok. Bolo treba prísť oveľa skôr a postaviť sa do radu, aby človek vôbec niečo dostal. Ekonómia nedostatku. Obchod patril pégéer a vlastne slúžil len pre jeho zamestnancov. Predavačom bol šéf hospodárstva. Väčšina pégéerákov neplatila každodenne v hotovosti. Šéf mal hrubý zošit, v ktorom do menných zoznamov zapisoval nákupy a sumy potom odratúval pri výplate. Poniektorí hádam ani nikdy peniaze nevideli. Jednoducho pracovali a dostávali za to jedlo, mydlo, pivo. V tej šore pokorných žien bolo čosi feudálne. Stáli mlčky alebo potichu niečo hovorili. Dve, tri, štyri hodiny. Času bolo vtedy nadostač. Tovar privá-

* Od skratky PGR (Państwowe Gospodarstwa Rolne) – inštitúcia za socializmu zoskupujúca štátne poľnohospodárske podniky, trvajúca v rokoch 1949 – 1991. (Pozn. prekl.)

žal béžový žuk. Bolo ho vidno už na dva kilometre. Objavil sa vždy pri starom pravoslávnom kostole s oblakom prachu za sebou, začal schádzať dolu, na dve minúty zmizol a potom sa vynoril na poslednej polkilometrovej úsečke.

Stál som na konci ženskej šory a cítil som sa v tom kolektivistickom a zároveň patriarchálnom svete ako privandrovalec. Šéf stál za pultom v tmavomodrom pracovnom plášti a v bielej šiltovke. Ukazoval prstom to na jednu, to na druhú zákazníčku a volal si ich. Rad nemal nijaký význam. Kupovali tie, na ktoré ukázal. Nikdy sa mi nepodarilo prísť na základy toho výberu. Azda šéf takto vyznamenával najlepšie pracovníčky? Alebo možno tie, ktoré to mali najďalej domov? A možnože len jednoducho demonštroval svoju absolútnu moc, ktorou v podstate nad týmito ľuďmi vládol. Boli jeho majetkom. Nemali kam ísť. Tycová mala deväť detí. Po chlieb chodila s vrecom, v cajgových nohaviciach a v blúze, priamo od oviec alebo koní. Vynášala to vrece cez prah zhrbená, akoby niesla zemiaky. Štvorbytovky stáli na vyvýšenine, mala to s tým batohom do kopca. Ľudia vraceli, že berie rodinné prídavky väčšie než plat. Štrková cesta sa tiahla naprostred osady a okrem žuka ňou raz za čas ešte prechádzal lesník na svojom gaziku, nákladiaky naložené drevom a hliadky pohraničnej stráže. Nikto nemal auto. K zastávke autobusu to bolo šesť kilometrov. S deviatimi deťmi naozaj nebolo kam odísť. Napokon, nikto to ani nečakal. Stál som na konci tej babskej šory a cítil sa ako privandrovalec.

No odkiaľsi som to všetko poznal. Tie šatky na hlavách, rozhovory stíšeným hlasom a očakávanie. Ten čas, ktorý bolo treba prečkať medzi cudzími. Zo sedemdesiateho tretieho či sedemdesiateho štvrtého, z iného obchodu. Tamten bol murovaný a stál uprostred normálnej dediny. Po niekoľkých schodíkoch sa vchádzalo do svetlého interiéru, lebo okná zaberali celú stenu. Tiež tam bolo treba prísť skôr a čakať. Čas. Neoby-

čajné kvantá času darovaného len tak. Bezprizorného času. Naplneného vôňami, tvarmi a zvukmi. Napríklad štrngotom prázdnych fliaš v drôtenom koši na dvadsaťpäť kusov. Alebo ten okamih, keď dodávka už zastavila, ale vo vzduchu sa ešte vznáša prach, pach benzínu a chlapík v špinavom bielom plášti otvára zadné dvere a zvnútra sa vyvalí vôňa čerstvého chleba. Sedemdesiaty druhý, sedemdesiaty tretí – všetky dodávky mali vtedy benzínové motory a tá vôňa nízkooktánového paliva, vôňa slobody, tajomstva a túžby sa miešala s vôňami sladkostí, škorice, oranžády a cigariet. Vtedy som tam tiež stál uprostred starých žien. Poseďávali na parapete toho dlhého okna. Ako zababušené vtáky. Čvirikajúce a kotkodákajúce. Predavačka sa k nim pripájala spoza pultu. Načúval som a ničomu nerozumel. Hovorili v útržkoch starých, dobre známych viet. Rozprávali o starých udalostiach so známym koncom, ktoré sa opakovali už sto rokov. Život, smrť, ľudia, počasie, práca. Rozprávali so spevavým prízvukom. Skôr som sa domýšľal, než že by som rozumel. Stačili samotné zvuky. Nepoznal som hrdinov. Bol som nesmelý chlapec z mesta a chcel som byť neviditeľný. Aspoň dovtedy, kým nepríde dodávka. Nikdy som sa nepýtal na to, kto je v rade posledný, a tak, napriek tomu, že po mne zvyklo prísť ešte veľa ľudí, som stával na konci. S výnimkou prípadov, keď sa ženy zľutovali a keď zistili, „čí som“, pustili ma kamsi do stredu alebo postrčili dopredu. Bral som len chlieb. Posielali ma iba pre chlieb, lebo som mal dvanásť rokov a bol som tupý chlapec z mesta.

Obchod stál neďaleko križovatky. Doľava viedla cesta do okresného mesta, vpravo do kostola a potom sa skončila priamo na vysokom brehu rieky. Medzi obchodom a kostolom bolo centrum dediny. Priamo na križovatke stála hasičská strážnica, zbitá z neohobľovaných dosák zahnednutých vekom. V nej sa usporadúvali zábavy. Vtedy žiarila ako lampión. Cez škáry prenikal jas. Hasičské auto vyviezli von, aby urobili miesto na tanec. Áno. Vtedy zo mňa opadla nesmelosť, lebo sa dalo ukryť v prítmí. Prikrčiť sa na okraji kruhu svetla

a hľadiet. Zelený šerosvit leta a výkriky v temnote. Bili sa do krvi, mlátili do úmoru. O všetkom som sa dozvedal nasledujúci deň z rozhovorov žien. Tetka a babka vedeli, kto, koho a aké rany. Láska a násilie. Temnota bola horúca ako vnútro stajne. To všetko pár desiatok krokov od kostola. Nemohol som odtrhnúť zrak od tých, čo mizli v temnote.

No a teraz sme skladali pulty a police z obchodu na udľapčennú podlahu storočnej lemkovskej chalupy, čo v obci, z ktorej zmizli všetky domy, akýmsi zázrakom prežila. Stratili sa, rozpadli, zhoreli: šesťdesiatštyri chalúp. Dlhé okolo pätnásť metrov, široké, učupené pod strmými vysokými strechami, do ktorých sa malo pomestiť seno pre dobytky a ovce na celú zimu. Ako prevrátené trupy lodí, ktorým sa pozdĺž paluby tiahli svetlé pásy hlinenej malty, čo spájala jedľové fošne napustené čiernym moridlom. Zo šesťdesiatich štyroch prežila jediná a teraz sme do jej interiéru pchali pozostatky komunizmu. Podľa spravodlivosti by sme ich mali spáliť a popol rozsypať vo vetre na štyri svetové strany nad Nízkymi Beskydami. Tak sme mali urobiť. Rovnako to spravili so šesťdesiatimi štyrmi chalupami a všetkými tými pozostatkami dávnej Rusi od Bugu a Sanu po Szlachtovú a po potok Grajcarek. Ale my nie. Nakladali sme. Drevo a preglejka boli masné od dotykov rúk a veci ťažké a nasiaknuté vôňami. Život do nich vstúpil a stuhol. Vrstvy života: lemkovská zem, komunizmus a teraz my, spotení od toho bremena.

Všetky dedinské obchody z tých čias voňali podobne. V šesťdesiatom ôsmom-deviatom v celkom inej dedine sa do obchodu tiež vchádzalo po schodíkoch. Bol večer, spolu s vôňou vychádzalo z tesného interiéru aj svetlo. Zlatisté a zmiešané s vôňou vanilky a oranžády. Nič viac si nepamätám: po strmých schodíkoch doľava, tesná miestnosť – a dosť. Len tú

vôňu a svetlo. Pred obchodom trávnik a zvyšky tehlových stĺpov, pozostatky zástavby bývalého panského statku. Toto sa nieslo vo vzduchu, v rozhovoroch: statok, dvor, panské, na panskom... Samotné slovo „dvor“ bolo dunivé, nízke a duté. Skoro ako „hrob“. Dedina žila spomienkami na robotu na panskom a dokonca si to ani neuvedomovala. Ten „dvor“ bol ako strážna veža, pohraničná pevnosť postavená na zastrašenie. Ľudia stále chodili pracovať „na panské“, hoci im ľudová vláda darovala tie jalové políčka do osobného vlastníctva v štyridsiatom piatom či šiestom. Cez dedinu viedla piesčitá cesta. Nepamätám sa, že by po nej niekedy prešlo auto. Spiecky po sebe zanechávali vyhriate jamky. Kde-tu bolo možné nájsť celkom zosúšené kravské lajná. No autá tade nejazdili. V šesťdesiatom ôsmom jednoducho neboli. Doprava zašla iba po obchod a otáčala sa späť. Boli to nákladniaky Star alebo Lublin s celtovinovými strechami. Za svítania brali robotníkov do varšavských fabrík a poobede ich zasa odvážali. Vyrážali z Wileńskiej ulice. Sedelo sa tam na latách prehodených naprieč cez debny. Nastupovalo sa po rebríku s oceľovými stupienkami. Asi sa za to nič neplatilo. Tridsať kilometrov. Bolo sa treba kľčovito držať, aby človek nezletel dolu. Navôkol sedeli samí muži. Keď pozerám staré správy, spoznávam ich. Šiltovky, košele pod krkom rozopnuté, tmavosivé hranaťé obleky. Tie filmy sú čiernobiele, a tak je aj spomienka monochromatická. Tváre sa lesknú od sivého potu a dym z cigariet je tiež sivý. Občas mi dovolili posadiť sa na korbu pri zadnej bočnici, napriek tomu, že som bol dieťa. Pozeral som, ako sa mesto vzdalaľuje a zmenšuje. Išli sme asi cez Świerczewského ulicu, potom Generálskou. Drewnica, Marki, Pustelnik, Struga. Mesto mizlo. Menilo sa na mestečko. Prízemnelo. Tislo sa k zemi, aby sa nakoniec premenilo na dedinu, tiahnucu sa až po okraj mapy. Tak som si to aspoň predstavoval: na východ od Varšavy sa rozprestierali už iba dediny alebo také mestá, ktoré boli len znásobenými dedinami. Domy mali jedno alebo dve poschodia, no boli to skôr dedinské cha-

lupy, postavené jedna na druhej. Nepripomínali činžiaky. Boli z dreva, pomalované nahnedo. Ako podlaha v dome starých rodičov, ako podlaha v strýkovom dome. Drevo, olejová farba a jemné vrzganie. Človek vždy vchádzal do niečoho starého, presiaknutého vôňou. Voňala tma a voňalo aj šero, a až keď zažali, vôňa akoby zanikala, pretože sa objavovali tvary. No tie interiéry domov nikdy neizolovali od zvyšku sveta tak ako domy v skutočných mestách.

V osemdesiatom šiestom som sa usídlil v drevenici na samote. V noci temnota jednoducho vstupovala dovnútra. Prenikala nielen cez obločné tabule, ale cez staré suché drevo trámov, cez špáry vyplnené machom a hlinou. A spolu s temnotou prichádzali všetky tie zvuky, ktoré som predtým nepoznal. Ležal som v prítmí a načúval. Pociťoval som strach, ale silnejšia než strach bola zvedavosť, a tak som natŕčal uši, až pokým nezačalo svitať. Myši, plchy na streche, červotoč, škripot konštrukcie pod nápormi vetra alebo od tepla. Nočné vtáky, zver v lese, voda v rieke a napokon aj vlastná fantázia. Navôkol nebolo nikoho. Zato cintorínov som mal nadostač. Najmenej päť na dosah krátkej prechádzky. Myslel som na duchov, duchov ľudí, domových duchov, duchov zvierat, duchov vojakov. To všetko vírilo okolo domu, obtieralo sa o steny. Bol som široko-ďaleko jediný človek, a tak všetci prichádzali ku mne. Aspoň som si to tak predstavoval. Preto som niekedy nemohol zaspať až do svitania. Slnko vstávalo spoza tmavého úbočia. Štveralo sa vyššie a svietilo na tú vyludnenú krajinu. Na hroby a kríže pri ceste. Na podmurovky domov, zložené z plochých kameňov poukladaných na hlinenej malte. Na skelety kupol pravoslávnych kostolov. Na pozostatky. Akoby jedného dňa krajina zo seba jednoducho to všetko s absolútnou monumentálnou ľahostajnosťou prírody striasla. Samozrejme, že to bolo ináč. Bol tam krik, pobiehanie, vyťahovanie z chalúp, nadávky, bitky. Vojaci síce v uniformách, no v skutočnos-

ti to bola vojensky vybavená štátna bezpečnosť, lebo to bola armáda Útvary vnútornej bezpečnosti podliehajúca ministerstvu vnútra. Čiže nijaká príroda, len politika, triedna nenávisť, národnostná nenávisť a blahoslavenie kremľského ľudožrúta. Od samého začiatku sa ma zmocňovala predstava nekonečného hada povozov, vyvážajúcich ľudí na železničnú stanicu v Zagórzanoch. Dom po dome, rodinu za rodinou, dedinu za dedinou. Na vozoch sa viezol majetok (pár hodín času na zbalenie), malé deti a starci. Zvyšok kráčal a hnal pred sebou dobytok. Na statkoch zostali sliepky, psy a mačky. Dediny toho leta v štyridsiatom siedmom museli vyzerať veru zvláštne: dvere škripotali vo vetre, na podlahách ležalo rozhádzané náradie, šuplíky pootvárané, porozsýpané obilie, vo vzduchu puch. Vládlo tam ticho a zo žiadneho komína nestúpil dym. Zaujímalo by ma, či najprv pritiahli z lesa líšky, aby beztriestne drancovali kuríny, alebo zlodeji z poľských dedín a mestečiek. A tak mi teda ten had povozov nedával pokoja, až pokým som si v deväťdesiatom druhom či treťom neprečítal Platonova: „Na slová aktivistu sa kulaci zohli a začali ťahať plť priamo k údoliu, ktorým pretekala rieka. Žačev sa presúval za kulakmi, aby zaistil, že náležite odplávajú po prúde k moru, a aby sa ešte viac uistil, že socializmus bude, že Nasťa ho dostane ako svadobné veno a že on, Žačev, zakrátko zmizne ako zanechaný predsudok. Keď odpravil kulakov do nenávratna, Žačev nezakúsil pokoj; nevedno prečo mu dokonca začalo byť ešte ťažšie. Dlhho hľadel na plť, ako sústavne pláva po miernej, pokojnej rieke, a na večerný vietor, zľahka pohľadzajúci tmavú mŕtvu vodu, ktorá tiekla pomedzi ľahostajné planiny k vzdialenej priepasti. Na srdci mu začalo byť clivo a smutno. No socializmus nepotrebuje vrstvu smutných oháv, a tak aj jeho raz odpraví do nenávratna...“

Nuž ale predsa len to malo niečo spoločné s prírodou, s tektonikou, lebo to bol záchvev, ktorý prebehol od Kamčatky

až po Labe. Ak je niečo desaťtisíc kilometrov dlhé, tak to už nie je celkom historický proces. Tunajší otras, ktorý zmietol domy a ľudí, bol iba vzdialenou ozvenou tamtých tektonických posunov, ale stopy kataklizmy som videl každý deň a každú noc som načúval duchom. Zdalo a mi, že je to prirodzené a že tak to bude navždy. Pégéer pretrvával vo svojom polospánku, mrmľal, škrabkal sa v spánku tam, kde ho svrbelo, ako veľké sivohnedé hoviadko. Naokolo sa rozkladala zelená pustatina. Les sa zvažoval do údolí. Mladé jasene trhali zvyšky základov. Studne zarastali trávou a menili sa na hlboké a chladné pasce. Staré cesty brala voda a predmostia starých mostov čoraz viac pripomínali zrúzy vymleté prúdom riek. Počas skorej jari, skôr ako vyrástla tráva, bolo možné uvidieť vchody do klenbových kamenných pivníc a zreteľné kontúry chalúp. Človek si mohol vyjsť von na celý deň a nestretnúť nikoho, len hroby a zostatky.

Jednej októbrovej noci v osemdesiatom siedmom som zjedol tridsať halucinogénnych húb a išiel som na Górnú Radocynu až k československej hranici. Po hodine dedina vstala z mŕtvych. V oknách domov horeli svetlá: mäkká zlatistá žiara. Z otvorených vrát chlievov tiahla aróma sena a zvierat. Vedrá pri studni rinčali, ľudské hlasy sa zvolávali, štekali psy, ktosi ma minul a pocítil som jeho teplo. Hoci bola noc, videl som drevo stien rozleptané počasím, tyče plotov a dokonca sa mi zdalo, že vidím biľ mlieka, ktoré prelievajú po večernom dojení: videl som, ako z jednej nádoby do druhej tečie mäkký prúd. Dokonca ak som aj niečo nemohol uvidieť, tak som aj tak vedel, že to tam je, že spočíva v temnote, stále rovnaké už po veky vekov, opakované, odovzdávané z otca na syna, každé gesto, všetko, dobré i zlé, bolo na svojom mieste. Počas tej mesačnej októbrovej noci som kráčal hore dolinou, smerom ku karpatskému rozvodu, a dedina žila svojím starým nezmeneným životom – a ja som bol

ako duch. Nikto ma nespozoroval, hoci som kde-tu postával, a možno ma zavetrili len psy, keď sa na svojich reťaziach trhali znásobenou silou.

Často som v noci prechádzal pégéer skrz-naskrz. Nikdy som však nemal žiadne vízie a ani som nepociťoval potrebu niečo si predstavovať. Všetko sa mi vtedy zdalo samozrejme. Kolektívne pohltilo individuálne. Pohltilo – a teraz, postonávajúc, ležalo v temnote a trávilo. Pohltilo pravoslávne kostoly, domy, nechalo zopár kameňov. Tie veľké stodoly a stajne, ktoré som potme obchádzal, prerobili zo svätostánkov a chalúp. Tam, kde sme zložili puľty a police, už ležali trámy, ktoré Džery pred pár rokmi kúpil od skrachovaného kolchozu. Do niektorých boli vyryté dátumy, trojramenné kríže a slnečné symboly. No a teraz ležali v storočnej chalupe, zachránené pred históriou: najprv pred príchodom socializmu, potom pred príchodom kapitalizmu. V každom prípade mi nič nepripomínalo minulosť, keď som nocou prechádzal cez kolchoz. Všetko bolo také zreteľné ako prítomnosť. Prišli na panenskú zem, na územie nikoho, a vybudovali svoje, ktoré sa ihneď, vzápätí ukázalo byť ešte viac nikoho. V osemdesiatom treťom, osemdesiatom štvrtom boli pre mňa novým exotickým plemenom, ktoré bolo známe iba z ľudových rozprávání. Celé hodiny som vyesedával pri obchode a popíjal Marcowe pivo z Grybowskej pivárne. Pozeral som na nich a počúval. Pobiehali medzi stajňami, ovčincami, poschodovým skladiskom z červenej tehly v sliezskom štýle, kováčňou, domami a obchodom ako po veľkom dvore rodinného domu. Skutočne to tak vyzeralo. Chlapíci v montérkach si na chvíľu prisadli na lavicu, popíjali Marcowe a rozprávali o strojoch, o hektároch, ktoré treba pokosiť, o udalostiach z minulosti, na ktorých sa všetci zúčastnili a ktoré ich spájali takmer tak, ako zvyknú spájať rodinné zväzky. Jednoducho boli novou rodinou. Kmeňom na kolektivistickom ostrove. Boli ste-

lesnením komunizmu, áno, boli komunizmom samotným. Zhromaždení na jednom mieste a v tom istom čase boli určení pre experiment.

Jednej zimnej noci som kráčal medzi tmavými stajňami a stodolami. Mrzlo, z východu fúkal vetrisko. Na briežku pri ceste stáli štyri traktory. Motory im bežali na voľnobeh. Pyr-pyr, pyr-pyr, pyr-pyr... Mali prislabé akumulátory, aby ráno v tom mraze naskočili, a tak ich jednoducho nevypli. Prešiel som okolo skladiska z červenej tehly, okolo veľkej stodoly poskladanej zo starých chalúp, začal som sa štverať na horské sedlo a už som vedel, že ten experiment je väčší než všetky tie táraniny o rovnosti, spravodlivom rozdelení majetku, o tom, že každému podľa jeho potrieb, že zobrať bohatým a dať chudobným a zhabať nakradnuté. Tu išlo o niečo viac, pretože išlo o úplné zrušenie platnosti hmoty, o jej prekonalenie – aby už nikdy nezískala nijaký význam a aby sme s ňou mali raz a navždy pokoj. Preto bol ten pokus väčší než dejiny a bol veľmi blízky geológii.

V dvetisícim šiestom som prvý raz cestoval do Ruska, lebo som chcel vidieť krajinu, v ktorej tieni prebehlo moje detstvo a mladosť. Chcel som tiež uvidieť duchovnú vlasť svojho pégeeru. Po trinásťhodinovej ceste som vystúpil na letisku v Irkutsku. Let z Moskvy mal trvať päť hodín, ale z neznámych príčin sme namiesto v Irkutsku pristáli ráno v Bratsku a prikázali nám vystúpiť. Na sivý betón padal sivý dážď. Prišiel letiskový autobus: presklená kabína so sedadlami na podvozku Zila. Obďaleč stál tmavozelený les. Cement, starý plech a vojenská zeleň mokrých stromov vo svetle svitania. Od prvých okamihov tam v Bratsku som cítil, že som dostal to, čo som očakával, hoci som o jeho existencii ani netušil. Pristávacia dráha sa leskla ako mŕtva ryba. Po tom, čo som vyšiel pred sklenú budovu terminálu, som uvidel, že navôkol nie je nič. Teda, bola tam nejaká široká asfaltka, dáke budovy, par-

kovisko so zaparkovanými autami, ale to všetko neexistovalo nejako veľmi intenzívne. Ľudia prichádzali autobusmi, vystupovali z áut, objavovali sa odkiaľsi zvnútra, z vnútrajšku toho neviditeľného zvyšku. Mesto sa rozkladalo nad veľkou priehradou. Angaru prehradili hrádzou a voda zaliala tajgu. Vidím to až teraz na mape, lebo vtedy som sa nepohol z letiska ani na krok. Obdĺžnik papiera je zelený a kdesi viac-menej uprostred je tá zatopená oblasť. Ako machuľa bledomodrého atramentu. Vyššie, v hornej časti mapy, nie je už okrem zelene vlastne nič. Čierne omrvinky označujú *oddielnyje strojenija*, jednotlivé budovy. Sto kilometrov a potom dom, päťdesiat kilometrov a ďalší a takto to pokračovalo vyše dvetisíc kilometrov až k Severnému ľadovému oceánu. No tam na letisku som o tom ešte netušil. Pozeral som sa na Rusov a prechádzal som sa. Museli ma rozpoznať na prvý pohľad. Tak ako som ja bez námahy vylovil zo zástupu zopár západných turistov z nášho lietadla. Nervózne premeriavali halu a pokúšali sa dozvedieť, prečo sme pristáli tu, nie v Irkutsku. Rusi sa pousádzali na lavičkách a jednoducho čakali. Ja som sa prechádzal, pretože som nemohol odtrhnúť oči od Bratska, od betónu, od Rusov. Od špinavého skla v hale, od akýchsi drevených skriniek, zelených preglejkových dverí a terazzovej dlažby. Mal som za sebou šesťtisíc kilometrov a čosi vyše tridsať rokov. Letisko v Bratsku bolo ako stanica Varšava Štadión, z ktorej odchádzali autobusy smerom do Węgrowa, Sokołowa a na Siematycze. Aj ľudia tu boli podobní. No zároveň som cítil, že sa prechádzam po okrajoch obývaného územia, že ďalej je už len geografia. V tesnom stánku liali do pohárikov vreľú vodu a vhadzovali do nej vrecúška s čajom. Nedalo sa to držať v rukách, nebolo to kam postaviť. Pri troch stolíkoch v tmavom rohu driemali ľudia.

Je polovica decembra a konečne sneží. V zime všetko tichne. Minulé nadobúda zreteľné kontúry. Pach dymu z uhlia

a zvuky plechových lopát v rannom tichu pred štyridsiatimi rokmi v Prage. Aj vtedy nastávalo ticho, keď snežilo. A ten kovový zvuk na chodníkoch. Alebo tlmený hrkot lopát z preglejky. Vtedy nebolo farebné umelohmotné náradie. Zelené, červené, modré a žlté lopaty okované hliníkom. Len preglejka, hnedosivá od vlhka, a začernetý kov. Monochromatická hmota. Biele, geometrické plochy striech a sivý dym v nehybnom povetří, stúpajúci priamo do neba. Z domu som do školy odchádzal o pol ôsmej a vôbec som netušil, že je na svete nejaký komunizmus. Išlo sa cestičkou cez agátový hájik. Potom sa bolo treba vyškriabať na železničný násyp a prekonať kolajnice. Ani som dokonca nevedel, že je socializmus. Doma sa o takých veciach nehovorilo, pretože to, na čom sme sa všetci zúčastňovali, bol jednoducho len život a nič viac.

Moja matka uvidela Rusov v štyridsiatom štvrtom. Boli to námorníci. Priväzovali svoje delové člny v záplavových oblastiach Bugu. Rieka často menila breh. Zelená voda stála v mŕtvych ramenách a potom ustúpila a zostávali po nej bahniská. Delové člny, kutre a pontóny priväzovali akiste tam, kde bola hlavná dráha lodí neďaleko panskej zástavby. Tak ako tí z Aurory, Potemkina a Kronštatu. No nepriniesli revolučné vrenie. Dedko s nimi obchodoval. Nosil im vodku či samohonku a späť prinášal vojenské konzervy a cukor. V lese sa vávali nemecké mŕtvolky. Ľudia Rusmi opovrhovali. Možno nie práve námorníkmi, ale zbedačenou pechotou, ktorá varila sliepky aj s perím. Desiatky ráz som počul ten istý príbeh: sliepky s perím, na rukách po troje hodiniiek, pušky na povrázku. Tak spomínala na príchod revolúcie moja matka. Tak spomínali všetci. V mestách aj na dedinách. Slovom aj písmom. Tie kurence s perím, povrázky a hodinky. Túžba po tých sliepkach a hodinkách prichádzala odkiaľsi z hĺbky Eurázie, z priepasť tundry a stepí. To nebol nijaký Marx naprávajúci svet, ale dáky zbastardený temudžin v honbe za hydinou a za merač-

mi času. V dedinách postavených zo sivého dreva, v chalupách pod strechami, medzi pruhmi piesčitej pôdy sa skrýval strach pred divokým, nespočetným a pohlcujúcim, ktoré pritiahne, zmocní sa a vypáli túto pôdu, strechy a drevenice, o nič lepšie než mongolské jurty. Ale to nemohlo prísť z miest, spomedzi murovaných domov, obchodov, kostolov, ale odkiaľsi, kde sa krajina končila – z miest, kde začínajú ľudia zarastať srstou a po nociach zavýjajú na červený mesiac. Muselo to vyjsť stadiaľ a najprv to klusalo cez svoje stepi po štyroch, aby sa potom, keď sa už priblížili naše civilizované sídla, postupne narovnávalo, až sa napokon postavilo na dve nohy, aby malo dve voľné ruky na chytanie kureniec a aby si tam zaplo hodinky. V dedinách po večeroch zvinovali knôty lúčov a načúvali duneniu artilérie na východe. Zem sa chvela tak, akoby sa približovali všetky kone Ázie a všetky jej ťavy. Nakoniec teda zhášali svetlá a prikladali ucho k podlahe. Tí múdrejší vykopávali v zemi skrýše pre sliepky a hodinky. Podaktorí uvažovali, či neodísť s Nemcami. No ohlas z východu sa podobal na rev Jánovej bestie a všetci vedeli, že Nemec v tých svojich lesknúcich sa sárach, ktoré všetci tak obdivovali, na celej zemi nenájde útočisko.

No potom, keď som už bol na svete, som nikdy nepočul, aby sa doma rozprávalo o komunizme alebo o Rusoch. Vládlo geopolitické ticho. Nebolo o čom diskutovať. Aj mama, aj otec opustili svoje dediny počas veľkého sťahovania prekliatych národov. Vyviedli ich z domu poroby. Z krajiny pieskov, hladu a hnoja. Z teritória opovrhnutia. Z východu na západ. Mamu tridsať kilometrov, otca stodvadsať. Zo sprostej dediny do panského mesta. Aby zabudli na svoje otrocké dedičstvo a aby nosili topánky. Na západ, do hlavného mesta, ktoré vlastenecký šturm premenil na kostru a bolo ho treba odznova naplniť ľudským mäsom. Povstalci, Hitler a komunizmus im umožnili získať metropolu. No až do centra sa ne-